

Załącznik nr 2

do wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego

dr Bożena Nosecka

Zakład Ekonomiki Ogrodnictwa

*Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy,
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20*

AUTOREFERAT
przedstawiający opis działalności, dorobku
i osiągnięć naukowych

Warszawa, październik 2017

Spis treści:

1.	Imię i nazwisko.....	3
2.	Posiadane dyplomy i stopnie naukowe.....	3
3.	Ścieżka kariery zawodowej.....	3
4.	Ważniejsze funkcje.....	3
4.1.	W IERiGŻ-PIB.....	3
4.2.	Pozostałe funkcje.....	4
5.	Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowych oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zm).....	5
5.1.	Kluczowe osiągnięcia naukowe	5
5.2.	Cel naukowy rozprawy, osiągnięte wyniki i podstawowe wnioski	5
6.	Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.....	14
7.	Wykaz dorobku publikacyjnego.....	19
8.	Wyróżnienia za działalność naukowo-badawczą.....	21
9.	Uczestnictwo w projektach badawczych.....	21
10.	Wygłoszone referaty na konferencjach, seminariach i sympozjach oraz w trakcie szkoleń.....	22
11.	Działalność dydaktyczna i popularyzatorska.....	23
12.	Współpraca międzynarodowa.....	24

1. Imię i Nazwisko: Bożena Nosecka

2. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe:

1970 Świadectwo dojrzałości potwierdzające ukończenie Techniku Ekonomicznego w Milanówku

1974 Dyplom ukończenia dziennych studiów magisterskich na Wydziale Ekonomiki Produkcji Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie w zakresie ekonomika rolnictwa potwierdzający uzyskanie stopnia magistra ekonomii 14 listopada 1974 r. Dyplom wydany 8 stycznia 1975 r.

1990 Dyplom uzyskania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych nadany uchwałą Rady Naukowej Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej w Warszawie 19 grudnia 1990 r. na podstawie obronionej rozprawy doktorskiej pt. Handel zagraniczny produktami owczarskimi w Polsce. Dyplom wydany w styczniu 1991 r.

3. Ścieżka kariery zawodowej

Od 26 października 1974 r. – obecnie – zatrudniona w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowym Instytucie Badawczym.

- od 26 października 1974 r. do 31 października 1975 r. na stanowisku specjalisty-ekonomisty w Zakładzie Międzynarodowych Badań Porównawczych,
- od 1 listopada 1975 r. do 31 grudnia 1979 r. na stanowisku asystenta w Zakładzie Międzynarodowych Badań Porównawczych,
- od 1 stycznia 1980 r. do 31 grudnia 1990 r. na stanowisku starszego asystenta w Zakładzie Międzynarodowych Badań Porównawczych przekształconego 1 stycznia 1983 r. w Zakład Badań Międzynarodowych,
- od stycznia 1991 r. do 31 marca 2003 r. na stanowisku adiunkta w Zakładzie Badań Rynkowych
- od 1 kwietnia 2003 r. w Zakładzie Ekonomiki Ogrodnictwa, którego od początku jego utworzenia, jestem kierownikiem.

4. Ważniejsze funkcje

4.1. W IERiGŻ-PIB

Kierownik następujących tematów i zadań badawczych w ramach działalności statutowej

- od 1992 r. – obecnie – kierownik zadania badawczego pt. Ocena stanu i perspektyw rynku owoców i warzyw,
- od 1992 r. – obecnie – lider zespołu analityków rynku owoców i warzyw,
- W latach 1998-2002 kierownik zadania badawczego pt. Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi,
- W latach 2004-2017 kierownik następujących tematów badawczych:
  - ✓ 2004 – Polskie ogrodnictwo w procesie integracji z UE
  - ✓ 2005 – Zmiany w polskim ogrodnictwie po integracji z UE
  - ✓ 2006 – Rozwój i przemiany polskiego ogrodnictwa
  - ✓ 2007-2010 – Funkcjonowanie polskiego ogrodnictwa na jednolitym rynku europejskim i na rynku światowym
  - ✓ 2011 – Międzynarodowa konkurencyjność polskich produktów ogrodniczych na rynku unijnym i światowym

- ✓ 2012-2017 – Polskie ogrodnictwo na jednolitym rynku europejskim
- W latach 2004-2017 kierownik następujących zadań badawczych:
  - ✓ 2004 – Czynniki rozwoju ogrodnictwa w ramach UE oraz jego międzynarodowa konkurencyjność
  - ✓ 2005 – Analiza czynników rozwoju polskiego ogrodnictwa i wpływ na jego funkcjonowanie integracji z UE
  - ✓ 2006 – Procesy dostosowawcze polskiego ogrodnictwa do funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim i wpływ integracji z UE na jego wyniki
  - ✓ 2007 – Wpływ akcesji do UE i unijnych funduszy wsparcia na polski rynek produktów ogrodniczych
  - ✓ 2007 – Szanse eksportu polskich owoców i warzyw oraz ich przetworów na rynki krajów trzecich
  - ✓ 2008 – Wpływ unijnych funduszy wsparcia na funkcjonowanie podmiotów sektora ogrodniczego w Polsce i rynek owoców i warzyw
  - ✓ 2009 – Zmiany pozycji polskich owoców, warzyw i ich przetworów na rynku europejskim i światowym
  - ✓ 2010 – Kanały dystrybucji produktów ogrodniczych w Polsce na tle innych krajów UE
  - ✓ 2011 – Pozacenowe czynniki wyznaczające konkurencyjność polskich produktów ogrodniczych na rynku unijnym i światowym
  - ✓ 2012 – Konkurencyjność eksportu krajowych produktów ogrodniczych w aspekcie przyjętych metod i wskaźników pomiaru konkurencyjności
  - ✓ 2013 – Wpływ regulacji unijnych (obecnych i przewidywanych po 2013 r.) i w ramach WTO na rozwój polskiego ogrodnictwa
  - ✓ 2014 – Organizacja pierwotnego rynku owoców i warzyw jako czynnik zewnętrznej konkurencyjności polskiego ogrodnictwa
  - ✓ 2015 – Wpływ zmian regulacji unijnych na sytuację ekonomiczną uczestników sektora ogrodniczego i jego konkurencyjność
  - ✓ 2017 – Konkurencyjność wewnętrzna polskiego sektora ogrodniczego

Kierownik następujących zadań badawczych w ramach Programu Wieloletniego:

- ✓ 2005-2009 – Analiza wolumenu importu i cen importowych towarów rolno-spożywczych objętych specjalną klauzulą ochronną
- ✓ 2011-2015 – Czynniki kształtujące konkurencyjność rolnictwa
- ✓ 2016-2019 – Gospodarka oparta na wiedzy – wyzwania i dostosowanie polskiego sektora rolno-spożywczego.

4.2. Pozostałe funkcje

- w latach 1994-1996 – reprezentant Polski w Europejskiej Komisji Gospodarczej Komitetu Rolnego ONZ
- w latach 1991-2004 – członek Rady Naukowej IERiGŻ
- od 2002 r. – członek Krajowej Unii Producentów Soków
- od 2007 r. – kierownik grupy roboczej ds. monitorowania rynku owoców i warzyw. Grupa funkcjonuje przy Krajowej Unii Producentów Soków
- od 2007 r. – członek zespołu ekspertów NBP ds. prognozowania cen detalicznych produktów żywnościowych (owoce, warzywa, przetwory owocowe i warzywne, napoje bezalkoholowe)

- od 2007 r. – członek zespołu ekspertów zewnętrznych GUS ds. szacunków zbiorów warzyw
- w latach 2007-2014 – członek Komitetu ds. Owoców i Warzyw przy Radzie Gospodarki Żywnościowej MRiRW
- od 2010 r. – obecnie – Redaktor działowy w miesięczniku Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny
- od 2012 r. – honorowy członek Towarzystwa Rozwoju Sadów Karłowych
- w latach 2013-2015 – Wiceprzewodnicząca Rady Programowej Forum Ogrodniczego grupującego pracowników naukowych oraz związki i organizacje ogrodnicze
- od 2015 r. – członek Rady Naukowej Instytutu Ogrodnictwa w Skierniewicach
- od 2016 r. – honorowy członek Stowarzyszenia Krajowych Przetwórców Owoców i Warzyw

5. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowych oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65 poz. 595 z późn. zm)

5.1. Kluczowe osiągnięcia naukowe

Jako główne osiągnięcie naukowe (w rozumieniu Ustawy z 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, art. 16 Ust. 2, wskazuję monografię pt. Czynniki i mierniki konkurencyjności zewnętrznej sektora ogrodniczego i jego produktów.

autor: Bożena Nosecka, Seria Studia i Monografie nr 172, wydawnictwo IERiGŻ-PIB, Warszawa 2017, s. 217 ISBN 978-83-7658-688-5

Recenzentami w procesie wydawniczym byli: prof. dr hab. Lilianna Jabłońska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego oraz prof. dr hab. Stanisław Zięba, Almamater Szkoła Wyższa w Warszawie.

5.2. Cel naukowy rozprawy, osiągnięte wyniki i podstawowe wnioski

Uzasadnienie podjęcia tematu

Problematyka istoty, źródeł i mierników konkurencyjności zewnętrznej od zawsze jest jednym z centralnych zagadnień nauk społecznych, przede wszystkim ekonomii i dyscyplin pokrewnych. Mimo licznych opracowań dotyczących konkurencyjności zewnętrznej poszczególnych sektorów gospodarki, w tym sektora żywnościowego, brak jest kompleksowych i pogłębionych badań i publikacji dotyczących ogrodnictwa, niezwykle ważnego z punktu widzenia ekonomicznego i społecznego segmentu gospodarki. Fakt ten stał się przesłanką do podjęcia tego tematu.

Produkty ogrodnicze mają istotne znaczenie w krajowej produkcji rolniczej i największy po mięsie i jego przetworach udział w krajowym eksporcie produktów rolno-spożywczych. Najbardziej istotny, z punktu widzenia badań konkurencyjności zewnętrznej jest jednak fakt, że struktura podażowa owoców, warzyw i ich przetworów jest znakomicie bardziej zróżnicowana niż produktów innych sektorów rolno-spożywczych. Duże jest znaczenie „importu dla eksportu”, przywozu produktów innych stref klimatycznych, reeksportu i eksportu produktów półprzetworzonych. Analiza czynników i interpretacja poziomu mierników konkurencyjności zewnętrznej w odniesieniu do ogrodnictwa, a w zasadzie do jego produktów, wymaga zróżnicowanego i wieloaspektowego spojrzenia, ale też

głębokich i wieloletnich studiów w zakresie rynku tych produktów. Studia takie prowadzone są przez mnie od dwudziestu pięciu lat.

Badania konkurencyjności zewnętrznej, jej czynników i mierników nabierają coraz większego znaczenia, wobec postępującej globalizacji w świecie i nasilających się procesów liberalizacji międzynarodowych obrotów kapitałem i produktami. Rosnące przepływy kapitału i produktów stwarzają konieczność innego, nowego podejścia do interpretacji poziomu i zmian przyjętych w literaturze mierników konkurencyjności zewnętrznej i oceny konkurencyjności poszczególnych produktów i ich grup.

Badania skoncentrowane są na dwu składowych elementach konkurencyjności zewnętrznej, tj. międzynarodowej pozycji konkurencyjnej produktów sektora ogrodniczego (ujęcie rzeczowe) oraz międzynarodowej konkurencyjności sensu stricto (przewagi i luki konkurencyjne) rozumianej jako aktualny stan i kierunki zmian czynników konkurencyjności (szeroko rozumiane zasoby i sfera regulacji na poziomie sektora i kraju). Podział taki stosowany jest przez Misalę (2011).

Cel pracy i hipotezy badawcze

Głównym celem rozprawy była ocena mierników konkurencyjności zewnętrznej ex-post produktów sektora ogrodniczego z punktu widzenia odzwierciedlenia przez nie „rzeczywistej” konkurencyjności we współczesnym świecie oraz określenie wpływu, „oczyszczonych z zakłóceń” czynników konkurencyjności na poziom i zmiany jej mierników w odniesieniu do poszczególnych produktów i ich grup. Celem było też zbadanie źródeł konkurencyjności zewnętrznej sektora ogrodniczego i jego produktów w świetle czynników ujmowanych w teoriach ekonomii.

W pracy przyjęto następujące hipotezy badawcze:

- wobec nasilających się przepływów kapitału i towarów większość wskaźników konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego wymaga zmiany interpretacji ich poziomu i zmian,
- w doborze mierników i czynników konkurencyjności zewnętrznej niezbędne jest uwzględnianie specyfiki badanych produktów i ich grup (stopień przetworzenia, powiązania z rynkiem światowym).

Realizacja celu głównego i weryfikacja hipotez badawczych nastąpiła poprzez osiągnięcie następujących celów szczegółowych:

- przedstawienie teorii ekonomii (teoria handlu zagranicznego, wymiany czynników wytwórczych, lokalizacji, wzrostu gospodarczego, zarządzania i teorie syntetyczne) dla oceny aktualności zawartych w nich czynników konkurencyjności,
- ocena czynników konkurencyjności (horyzontalnych i „unikalnych”) najbardziej właściwych i istotnych w wyjaśnianiu konkurencyjności zewnętrznej poszczególnych produktów ogrodniczych i ich grup,
- ocena stosowanych w literaturze mierników konkurencyjności zewnętrznej z punktu widzenia najbardziej właściwego we współczesnym świecie pomiaru konkurencyjności „rzeczywistej”

Przeprowadzona analiza pozwoliła na poszerzenie warstwy definicyjnej dotyczącej konkurencyjności zewnętrznej na poziomie sektora (mezo). Mianowicie produkty danego sektora są konkurencyjne jeżeli poprawa poziomu ocenianych mierników konkurencyjności zewnętrznej w relacji do innych krajów eksporterów netto, nie ma negatywnego wpływu na poziom konsumpcji i produkcji na rynku wewnętrznym.

Ocena związków przyczynowych czynników i mierników konkurencyjności pozwala na formułowanie wniosków dotyczących pozycji konkurencyjnej produktów ogrodnictwa nie tylko w okresie prowadzenia analizy (ex-post), ale również w przyszłości. Wnioski z przeprowadzonych analiz mogą być przydatne w analizach dotyczących badania konkurencyjności zewnętrznej produktów innych sektorów rolno-spożywczych. Wytypowanie źródeł konkurencyjności wskazuje na działania, które powinny być stosowane w praktyce przez uczestników rynku, ale też administrację rządową w celu poprawy czy zachowania pozycji konkurencyjnej produktów sektora ogrodniczego na rynku światowym.

Rozprawa oprócz celów poznawczych i wyjaśniających zawiera wnioski (rekomendacje) dla polityki gospodarczej, stanowiące według Misali (2011) istotną część teorii konkurencyjności.

Przedmiot, zakres i metody badawcze

Ocena powiązań czynników i mierników konkurencyjności zewnętrznej dokonana została w podziale na trzy grupy produktów, tj. owoce i warzywa deserowe, półprzetwory oraz przetwory owocowe i warzywno gotowe do bezpośredniego spożycia. Poziom i zmiany mierników konkurencyjności w odniesieniu do każdej z tych grup wyjaśniane być muszą innymi „zestawami” czynników konkurencyjności (poza czynnikami zewnętrznymi o charakterze horyzontalnym). W każdej z wydzielonych grup produktów analizą objęto przede wszystkim artykuły dominujące w polskim eksporcie i w krajowej produkcji. Dokonano również oceny konkurencyjności zewnętrznej wszystkich produktów sektora ogrodniczego z wydzieleniem produktów strefy umiarkowanej, tj. po wyeliminowaniu konkurencyjności pośredniej produktów pochodzących z importu. Ze względu na system gromadzenia danych przez instytucje międzynarodowe (ograniczenie do 6-cio cyfrowych kodów CN) analiza konkurencyjności zewnętrznej dla niektórych produktów nie była możliwa – przykładowo poszczególne kategorie soków zagęszczonych.

Badaniom i ocenom poddano następujące wskaźniki konkurencyjności zewnętrznej: udział w eksporcie światowym, saldo handlu zagranicznego, wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej (RCA), wskaźnik pokrycia importu eksportem (CR), penetracji importowej (IP), orientacji eksportowej (EO), handlu wewnątrzgałęziowego (IIT) oraz cenowy wskaźnik terms of trade (ToT).

Analiza czynników konkurencyjności dokonana została w podziale na czynniki zależne i niezależne od uczestników rynku (zewnętrzne i wewnętrzne). Jest to jeden z podstawowych podziałów czynników konkurencyjności spotykany w literaturze przedmiotu. Czynniki zewnętrzne o charakterze horyzontalnym to mające charakter syntetyczny: stan funkcjonowania państwa (ujęty w światowych warunkach konkurencyjności), odniesione do sektora ogrodniczego czynniki unikalne (wynikające głównie ze wspólnej polityki rolnej UE) oraz działania i funkcjonowanie w sektorze korporacji transnarodowych i kapitału zagranicznego. Czynniki wewnętrzne, w dużym stopniu o charakterze biernym, to wynikające z podażowego nurtu teorii handlu zagranicznego, zasoby czynników produkcji i ich jakość oraz decydująca o koncentracji i jakości podaży eksportowej struktura podmiotowa uczestników rynku sektora ogrodniczego, a także ich kondycja ekonomiczna i dochodowa oraz system wzajemnych powiązań. Wszystkie te czynniki mają odmienny i zróżnicowany wpływ na poziom eksportu produktów ogrodniczych, a w konsekwencji na wielkość i zmiany większości mierników konkurencyjności. Elementy sytuacji na rynku światowym uwzględniono w ocenach poziomu i zmian mierników konkurencyjności ex-post odnoszonych do poszczególnych produktów ogrodniczych i ich przetworów.

Badania konkurencyjności mają charakter relatywny. W analizie punktem odniesienia dla ustalonych dla produktów polskiego sektora ogrodniczego mierników konkurencyjności były wskaźniki obliczone dla najbardziej liczących się w świecie eksporterów netto poszczególnych produktów ogrodniczych i ich grup oraz całej branży ogrodniczej. We wszystkich porównaniach uwzględniono też wskaźniki konkurencyjności ex-post dla Unii Europejskiej, w celu określenia konkurencyjności produktów krajowego sektora ogrodniczego na tle tego ugrupowania.

Do badań przyjęto stosunkowo długi okres badawczy (lata 2001-2015), co pozwala na ustalenie trendów w zakresie kształtowania się poziomu mierników konkurencyjności zewnętrznej i wytypowanie czynników mających największy wpływ na zaobserwowanie zmiany zarówno w okresie analizy jak i w przyszłości. Wyniki z ostatniego, objętego analizą okresu (2013-2015), porównywane były z ocenami z lat 2001-2003, tj. ostatniego okresu funkcjonowania Polski poza strukturami UE. Obecność w UE pozwoliła na poszerzenie listy czynników wpływających na konkurencyjną pozycję Polski na światowym rynku produktów ogrodniczych.

Podstawowym źródłem informacji do badań empirycznych były dane Comtrade, a również informacje umieszczane w bazie danych Eurostat, Centrum Informatyki Handlu Zagranicznego, Ministerstwa Finansów i Głównego Urzędu Statystycznego. Szeroko korzystano z publikowanych i niepublikowanych wyników badań własnych dotyczących sektora ogrodniczego prowadzonych od 1992 r.

Wyniki badań empirycznych przedstawione w trzecim i czwartym rozdziale rozprawy poprzedzono rozdziałem teoretycznym stanowiącym studia literaturowe dotyczące teorii konkurencyjności oraz przyjmowanych w tych teoriach czynników i mierników konkurencyjności zewnętrznej.

Podjęcie metodyczne zastosowane w rozprawie sprowadza się do dokonywania ocen eksperckich metodą opisową, porównawczą i statystyczną. Metoda ekspercka (dedukcyjna) dotyczyła przede wszystkim oceny wpływu wybranych czynników konkurencyjności zewnętrznej na poziom i zmiany jej wskaźników przy uwzględnieniu elementów i zjawisk ekonomicznych „zakłócających” ocenę rzeczywistej konkurencyjności produktów sektora ogrodniczego. Złożoność i wzajemna współzależność zjawisk ekonomicznych dotyczących badania konkurencyjności zewnętrznej powoduje ograniczone zastosowanie w analizach ścisłych metod matematycznych i statystycznych.

Struktura monografii

Monografia składa się z następujących rozdziałów

- I. Wstęp
- II. Konkurencyjność – Definicje, teorie, źródła, mierniki konkurencyjności zewnętrznej
- III. Czynniki konkurencyjności zewnętrznej sektora ogrodniczego w Polsce
- IV. Ocena konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego na podstawie mierników konkurencyjności ex-post
- V. Wnioski

W części końcowej zamieszczony został wykaz literatury. Rozprawa zawiera również 11 tabel aneksu dotyczących wskaźników konkurencyjności zewnętrznej wybranych grup produktów ogrodniczych.

Wstęp zawiera: uzasadnienie podjęcia tematu, cel pracy i hipotezy badawcze oraz przedmiot, zakres i metody badawcze.

W rozdziale **drugim**, stanowiącym teoretyczne podstawy rozprawy, przedstawiono teorie ekonomiczne związane z problemami konkurencyjności – teoria handlu zagranicznego, wymiany czynników wytwórczych, lokalizacji, wzrostu gospodarczego, zarządzania oraz teorie syntetyczne. Przegląd teorii ekonomii (i współczesnych do nich odniesień) pozwolił na stworzenie niemal pełnej listy czynników konkurencyjności w charakterze horyzontalnym. W dalszej części rozdziału przedstawiono: podział czynników konkurencyjności według wybranych kryteriów, czynniki najistotniejsze z punktu widzenia badań konkurencyjności zewnętrznej sektora rolno-spożywczego oraz stosowane w literaturze przedmiotu mierniki konkurencyjności zewnętrznej. Na zakończenie rozdziału wskazano na główne zjawiska zakłócające wnioskowanie dotyczące rzeczywistej konkurencyjności zewnętrznej produktów rolno-spożywczych i ich grup na podstawie przyjętych do jej pomiarów mierników.

W rozdziale **trzecim** dokonano analizy najistotniejszych (moim zdaniem) czynników konkurencyjności zewnętrznej ogrodnictwa i jego produktów. Analiza poprzedzona była przedstawieniem znaczenia sektora ogrodniczego w polskim sektorze rolno-spożywczym (udział w produkcji i eksporcie) rzeczowej i geograficznej struktury produkcji i handlu zagranicznego owocami, warzywami i ich przetworami. Wybrane do badań czynniki konkurencyjności zewnętrznej to: potencjał zasobowy sektora ogrodniczego, struktura obszarowa gospodarstw ogrodniczych, struktura podmiotowa firm przetwórczych, system wzajemnych powiązań uczestników sektora i podstawowe wskaźniki określające sytuację ekonomiczną gospodarstw ogrodniczych i firm przetwórczych. Spośród czynników zewnętrznych (niezależnych) dla podmiotów sektora uwzględniono: dopływ kapitału zagranicznego do sektora (czynnik bardzo istotny dla kształtowania się konkurencyjności zewnętrznej) wpływ unikalnych dla sektora unijnych regulacji oraz uwarunkowania makroekonomiczne (o charakterze horyzontalnym) określone w światowych rankingach konkurencyjności.

W rozdziale **czwartym** dokonano oceny konkurencyjności zewnętrznej produktów ogrodniczych w Polsce na podstawie wybranych wskaźników. Ocena dokonana została w podziale na świeże owoce i warzywa, półprzetwory owocowe i warzywne oraz przetwory przeznaczone do konsumpcji bezpośredniej. Bardziej szczegółowej analizie poddano produkty o największym udziale w produkcji i eksporcie, tj. jabłka, pieczarki, zagęszczone soki owocowe oraz mrożone owoce i warzywa. Rozdział ten jest urzeczywistnieniem realizacji głównego celu rozprawy, a zarazem podstawą udowodnienia postawionych hipotez badawczych.

W zakończeniu rozprawy (rozdział **piąty**) zaprezentowano wnioski końcowe z przeprowadzonych badań i analiz. Treści zawarte w zakończeniu pracy stanowią odpowiedź na cele przedstawione do realizacji w pracy, a zarazem stanowią wkład autorki w rozwój ekonomii jako nauki.

W tabelach aneksu zamieszczono dane dotyczące poziomu i zmian analizowanych w pracy wskaźników konkurencyjności zewnętrznej obliczone dla następujących grup produktów:

1. warzywa świeże,
2. owoce strefy umiarkowanej,
3. owoce strefy umiarkowanej i innych stref klimatycznych,
4. warzywa i owoce strefy umiarkowanej,
5. warzywa i owoce,
6. przetwory owocowe,
7. przetwory warzywne,
8. przetwory owocowe i warzywne,

9. warzywa, owoce strefy umiarkowanej i przetwory owocowe i warzywne,
10. wszystkie owoce i warzywa i ich przetwory,
11. łącznie owoce i ich przetwory.

Wskaźniki dotyczące Polski oraz największych krajów eksporterów netto przedstawiono dla pięciu okresów trzyletnich (2001-2003, 2004-2006, 2007-2009, 2010-2012 i 2013-2015). Tabele aneksu stanowiące uzupełnienie i rozwinięcie tabel zawartych w tekście wskazują na zróżnicowanie poziomu wskaźników w zależności od systemu grupowania przyjętych do analizy produktów.

Uzyskane wyniki i wnioski

Przeprowadzone analizy potwierdzają przedstawioną we wstępie hipotezę, że we współczesnym świecie charakteryzującym się rosnącymi przepływami kapitału i towarów niezbędna jest zmiana interpretacji poziomu i zmian przyjętych do analizy wskaźników konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego (ale także innych produktów rolno-spożywczych).

Dotyczy to przede wszystkim wskaźników konkurencyjności uwzględniających w swych formułach wielkość i wartość importu – głównie CR, IP, IIT. Możliwego obniżenia w wyniku wzrostu importu poziomu tych mierników nie można oceniać negatywnie, gdy równocześnie zwiększa się udział produktów czy ich grup w eksporcie światowym i dodatnie saldo handlu zagranicznego. Sytuacja taka ma miejsce w przypadku realizacji importu dla eksportu. Rosnący import zagęszczonego soku jabłkowego mieszanego z droższym sokiem krajowym powoduje zwiększenie eksportu i dodatniego wartościowego salda handlu zagranicznego tym produktem. Import tańszego od produkowanego w Polsce koncentratu pomidorowego realizowany jest w celu wzrostu eksportu keczupu, stąd trudno ocenić negatywne pogorszenie się wskaźników CR, IP i IIT w odniesieniu do koncentratu pomidorowego, biorąc pod uwagę fakt, że wytwarzaniem koncentratu i keczupu zajmują się te same zakłady przetwórcze.

W sposób najpełniejszy i właściwy czynniki konkurencyjności zewnętrznej odzwierciedla wartościowe saldo handlu zagranicznego poszczególnymi produktami i ich grupami. Udział poszczególnych krajów w eksporcie światowym przy ujemnym saldzie handlu zagranicznego (ma to miejsce w krajach UE-15), a także w odniesieniu do wielu produktów w USA) świadczy jedynie o relatywnie dużej skali obrotów zagranicznych, zarówno po stronie importu i eksportu. Pełną aktualność dla oceny konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego (i produktów innych sektorów) zachowuje wskaźnik RCA. Poziom tego wskaźnika zależy jednakże od konkurencyjności zewnętrznej innych produktów rolnych i spożywczych i poszukiwania czynników konkurencyjności zewnętrznej w odniesieniu do tych produktów. Trzeba też podkreślić, że analiza poziomu wskaźnika IIT przeprowadzona dla produktów ogrodniczych wskazuje na większy wpływ na jej poziom i zmiany samowystarczalności produkcji w poszczególnych krajach niż dostosowania produktów do wymogów rynku zbytu (interpretacja przyjmowana w literaturze dotyczącej mierników konkurencyjności zewnętrznej).

Ocenę wskaźników konkurencyjności zewnętrznej, w tym głównie wskaźnika EO zakłóca rosnąca skala reeksportu wielu produktów oraz sprzedaż przez filie korporacji handlowych i przemysłowych. W sektorze ogrodniczym w Polsce przedmiotem reeksportu są głównie gruszki oraz konserwy owocowe, konserwy warzywne i susze warzywne. Sprzedaż poprzez filie korporacji dotyczy przede wszystkim świeżych owoców, warzyw, keczupu i konserw warzywnych. Wzrost poziomu wskaźników konkurencyjności będący wynikiem reeksportu i

sprzedaży poprzez filie WKT nie jest wynikiem efektywnego instrumentarium konkurencji, a przede wszystkim przewag kosztowo-cenowych, ale też smakowych produktów wytwarzanych w Polsce.

Bazowe wskaźniki konkurencyjności zewnętrznej powinny być uzupełnione o prosty w swej formule i najlepiej odzwierciedlający sukces instrumentarium konkurencji wskaźnik udziału produktów gotowych do konsumpcji w eksporcie ogółem. Trzeba jednak wyraźnie podkreślić, że w sytuacji dominacji w obrotach światowych półprzetworzonych produktów ogrodnich, istotna zmiana struktury eksportu oznaczać może spadek wpływów z eksportu i pogorszenie wszystkich wskaźników konkurencyjności zewnętrznej dotyczącej całego sektora. Istotna dla oceny konkurencyjności zewnętrznej jest też skala dywersyfikacji rynków zbytu i dążenie do zmniejszenia udziału w eksporcie krajów niestabilnych z punktu widzenia stosowania pozataryfowych instrumentów ochrony rynku krajowego. O znaczeniu dywersyfikacji rynków zbytu świadczy zmniejszenie eksportu z Polski owoców i warzyw świeżych i mrożonych po wprowadzeniu przez Rosję embarga na przywóz tych produktów z krajów UE w 2014 r.

W odniesieniu do półprzetworzonych produktów ogrodnich, kierowanych głównie na eksport (zwłaszcza soków zagęszczonych) nie ma uzasadnienia analiza poziomu i zmian wskaźnika EO, bowiem produkcja jest niemal funkcyjnie powiązana z wielkością eksportu. Spadek poziomu wskaźnika EO w odniesieniu do półprzetworów należy ocenić pozytywnie, gdy rośnie spożycie krajowe produktów gotowych wytwarzanych z półprzetworów. Ponadto wzrost eksportu i udziału w obrotach światowych może mieć miejsce w sytuacji obniżenia wskaźnika EO. W Polsce dotyczy to mrożonych warzyw.

Małą wartością poznawczą ma analiza kształtowania się wskaźników CR, IP, IIT i ToT w przypadku większości owoców i warzyw świeżych wytwarzanych w Polsce. Wzrost importu i pogarszanie się poziomu tych mierników nie oznacza obniżenia konkurencyjności zewnętrznej bowiem import realizowany jest w okresach braku podaży krajowej lub dotyczy odmian w kraju nieuprawianych (owoce). Wskaźnik ToT nie ma też większego zastosowania w analizach konkurencyjności zewnętrznej produktów półprzetworzonych (soki zagęszczone, mrożonki w opakowaniach masowych). Ekonomiczny sens ma bowiem przywóz produktów tańszych od wytwarzanych z surowca krajowego.

Zgodnie z twierdzeniem Abotta czynnikiem decydującym o pozycji na rynku światowym półprzetworów są jednostkowe koszty produkcji i ceny. Poziom kosztów jednostkowych zależy od bardzo wielu czynników, z których najistotniejsze znaczenie ma wyposażenie aktywnego czynnika produkcji, tj. pracy w ziemię i kapitał, w tym posiadający cechy innowacyjności kapitał obrotowy. Są to czynniki w dużym stopniu niezależne od podmiotów rynku, w tym uczestników rynku ogrodnich. Dominacja w obrotach światowych produktów półprzetworzonych i przetworów w opakowaniach masowych oraz poszukiwanie przez mające coraz większy udział w obrotach światowych WKT, relatywnie tanich miejsc lokowania kapitału, powoduje, że we współczesnym świecie w pełni zachowuje aktualność, a nawet wzrasta znaczenie zasobowego nurtu teorii handlu zagranicznego w wyjaśnieniu przyczyn większej lub mniejszej obecności wielu krajów, a właściwie ich produktów na rynku światowym.

Konkurencyjność zewnętrzna przetworów gotowych do bezpośredniej konsumpcji oraz owoców i warzyw deserowych oferowanych na rynek światowy w opakowaniach jednostkowych wyznaczana jest skalą stosowania efektywnego instrumentarium konkurencji, głównie w zakresie promocji. Sukces akcji promocyjnych zależy od „wyróżników” produktów (zgodnie z teorią syntetyczną Portera). We współczesnym świecie wyróżnikami tymi są głównie walory

zdrowotne produktów. Efekty stosowanego instrumentarium konkurencyjności zależą przede wszystkim od jakości kapitału ludzkiego, czynnika silnie podkreślanego w teoriach neotechnologicznych i menedżerskich. W odniesieniu do owoców i warzyw deserowych czynniki konkurencyjności muszą być poszerzone o formowanie dużych i jednolitych partii. „Przełamaniu” bariery skali podaży świeżych produktów ogrodnictwa sprzyjają unijne fundusze przeznaczone na tworzenie i funkcjonowanie grup i organizacji producentów. O sukcesie instrumentarium konkurencyjności produktów gotowych do bezpośredniego spożycia świadczy pozycja na rynkach zbytu produktów z logo firm przetwórczych lub z podaniem kraju pochodzenia.

Oceniając konkurencyjność zewnętrzną sektora ogrodnictwa trzeba wyraźnie podkreślić, że wysoki udział Polski w łącznym światowym eksporcie produktów tego sektora jest przede wszystkim wynikiem wciąż relatywnie niskich kosztów produkcji w naszym kraju – zarówno na poziomie produkcji artykułów świeżych jak i ich przetwórstwa. Czynnikiem ten decyduje o zaangażowaniu kapitału zagranicznego w rozwój produkcji i eksportu produktów o niższym stopniu przetworzenia (głównie zagęszczonych soków owocowych). Drugim czynnikiem przewag konkurencyjnych, powiązanych z czynnikiem kosztów, są duże zasoby relatywnie taniej siły roboczej, a także stosunkowo duża podaż większości owoców i warzyw. Warto dodać, że rozbudowaną produkcję można zaliczyć, w dłuższej perspektywie czasowej, do czynników aktywnych, bowiem była ona wynikiem budowania przyzwyczajień i gustów smakowych konsumentów – głównie przez otoczenie instytucjonalne tego sektora, zwłaszcza otoczenie naukowe.

Wykorzystaniu polskich przewag cenowych i atutu rozwiniętej bazy surowcowej w zwiększaniu produkcji i eksportu przetworów owocowych i warzywnych sprzyja relatywnie duże dostosowanie podmiotów rynku do obligatoryjnych i dobrowolnych wymogów jakościowych oraz korzystna sytuacja finansowa większości podmiotów przetwórczych. Luką konkurencyjną jest przede wszystkim słaby system powiązań pionowych i poziomych w przetwórstwie. Wzrostowi eksportu owoców i warzyw deserowych nie sprzyja małe wykorzystanie środków unijnego wsparcia (oprócz producentów jabłek) przeznaczonych na poprawę organizacji rynku pierwotnego i wciąż niski poziom wykształcenia rolników uwarunkowany rozdrobnioną strukturą agrarną i relatywnie słabą kondycją ekonomiczną większości gospodarstw ogrodnictwa.

Wzrost znaczenia aktywnego instrumentarium konkurencyjności zależy od podmiotów rynku, ale też od administracji rządowej. O skali wyzwań stojących przed administracją rządową świadczy wciąż odległa pozycja Polski we wszystkich światowych i unijnych rankingach konkurencyjności, w tym dotyczących rozwoju w oparciu o wiedzę. Rozwój w oparciu o wiedzę ma podstawowy wpływ na sukces w poszukiwaniu „wyróżników” poszczególnych produktów na rynku światowym i wpływającej na poziom jednostkowych kosztów produkcji, efektywności produkcji. Wykorzystanie wiedzy w rozwoju nie będzie możliwe bez zwiększenia wydatków na sferę badawczo-rozwojową w polskim rolnictwie i ogrodnictwie.

W Polsce niezbędne jest, biorąc pod uwagę stopniową utratę obecnych przewag opartych na relatywnie niskiej opłacie czynnika pracy i ziemi, „przekucie” obecnej przewagi cenowej w przewagę pozacenową. Musimy w coraz większym stopniu opierać się na teoriach podkreślających jakość czynników produkcji (zwłaszcza pracy) a nie ich ilość i ceny. Wzrost eksportu produktów gotowych do spożycia jest szczególnie istotny wobec możliwości transferu zaangażowanego w Polsce kapitału zagranicznego do krajów o niższych kosztach

produkcji. Jednocześnie jednak wycofanie kapitału zagranicznego może oznaczać obniżenie wskaźników konkurencyjności zewnętrznej dotyczących całego sektora ogrodniczego.

Reasumując, wobec nasilającego się w gospodarce globalnej zjawiska importu dla eksportu, rosnących przepływów kapitałowych i towarowych (wzrost znaczenia WKT) oraz skali reeksportu, interpretacja poziomu niemal wszystkich wskaźników konkurencyjności export, nawet odniesiona do produktów w miarę jednorodnych, staje się coraz bardziej skomplikowana. Wyjaśnianie poziomu i zmian mierników konkurencyjności wymaga konstruowania dla poszczególnych produktów i ich grup oddzielnych zestawów czynników konkurencyjności. Badania konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego są szczególnie skomplikowane wobec rozbudowanej struktury produkcji i różnego stopnia powiązania poszczególnych produktów i ich grup z rynkiem światowym. Poprawa lub utrzymanie relatywnie wysokiego poziomu wskaźników konkurencyjności zewnętrznej dla produktów całego sektora ogrodniczego (głównie wartościowego salda handlu zagranicznego) wymaga przede wszystkim poprawy efektywności produkcji (wpływ na koszty jednostkowe) i lepszego wykorzystania szerokiego instrumentarium konkurencyjności – wzrost skali podaży owoców i warzyw, działania promocyjne, zwiększenie zakresu kooperacji poziomej i pionowej podmiotów rynku przy aktywnej roli administracji rządowej.

Na koniec trzeba podkreślić, że przykład najbardziej rozwiniętych krajów świata wyraźnie wskazuje na przewagę teorii rozwoju gospodarczego nad teoriami handlu zagranicznego. Kraje te (np. Niemcy, Wielka Brytania, Francja) z reguły są importerami netto produktów ogrodniczych i ich przetworów i mają niekorzystne wskaźniki konkurencyjności zewnętrznej, ale poziom życia obywateli i wskaźniki rozwoju gospodarczego są w nich wyższe niż w krajach o korzystnych miernikach konkurencyjności. W realiach współczesnego świata mierniki konkurencyjności są z reguły korzystne w krajach mniej rozwiniętych gospodarczo i dysponujących dużymi zasobami relatywnie tanich czynników produkcji albo/i produkujących produkty i przetwory wymagające specyficznych uwarunkowań klimatycznych (owoce tropikalne). Osiągnięcie przez Polskę wyższego stopnia rozwoju gospodarczego osłabi zasadność szczegółowego badania konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora rolno-spożywczego, w tym ogrodniczego.

Wkład w rozwój ekonomii jako dyscypliny naukowej

Swój wkład w rozwój ekonomii jako dyscypliny naukowej oceniam w dwu wymiarach

1. Poznawczy,
2. Aplikacyjny

ad. 1. Za swój wkład w rozwój nauki uważam nowe podejście do analizy poziomu i zmian mierników konkurencyjności zewnętrznej. Polega ono na uwzględnieniu w ocenie realiów współczesnego świata oraz specyfiki poszczególnych branż. Wkład ten obejmuje również wytypowanie mierników najlepiej odzwierciedlających we współczesnym świecie pomiar rzeczywistej konkurencyjności produktów ogrodniczych (ale też innych produktów rolno-spożywczych).

ad. 2. Za wkład w rozwój ekonomii uważam też powiązanie naukowej warstwy rozprawy z praktyką gospodarczą. Rozpoznanie głównych czynników konkurencyjności może i powinno być brane pod uwagę w bieżących, ale również długookresowych decyzjach podejmowanych przez podmioty funkcjonujące w sektorze oraz administrację rządową. Wytypowane czynniki mają wpływ na kształtowanie się nie tylko konkurencyjności zewnętrznej ale też kondycję ekonomiczną podmiotów rynku.

6. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

W latach dziewięćdziesiątych i w pierwszych latach XX wieku moje prace koncentrowały się na merytorycznym wsparciu administracji rządowej w zakresie przygotowania Polski do akcesji do UE. Był to okres wykonywania szeregu opracowań dotyczących skutków produkcyjnych i ekonomicznych przystąpienia Polski do Wspólnoty – głównie dotyczących sektora ogrodniczego, a także przygotowywania uczestników rynku do funkcjonowania w warunkach jednolitego prawodawstwa unijnego. Obszarem mojej działalności było również wykonywanie ekspertyz dotyczących prywatyzacji przemysłu spożywczego i ocen wykonalności projektów inwestycyjnych i finansowych z udziałem kapitału zagranicznego (feasibility studies). Prace te przygotowywane były zespołowo na zlecenie Międzyresortowego Zespołu ds. Restrukturyzacji i Prywatyzacji Otoczenia Rolnictwa, polskiego biura UNIDO i firm konsultingowych. Wiele ekspertyz poświęcone było opracowywaniu stanowisk negocjacyjnych Polski w zakresie umów handlowych UE z poszczególnymi krajami (Estonią, Albanią, Uzbekistanem, Turcją, Bułgarią, Marokiem). Kilkanaście opracowań dotyczyło ocen skutków dla Polski handlowych rozwiązań na poziomie multiregionalnym, tj. w ramach GATT i później WTO – m.in. Akt Końcowy Rundy Urugwajskiej GATT a Układ Europejski, wpływ Rundy Urugwajskiej na funkcjonowanie rynku rolnego UE i Polsce, wpływ RU na polski rynek owoców i warzyw, ocena polskich kwot importowych w zakresie produktów ogrodniczych, propozycje listy towarów wymagających głębszej ochrony w Polsce i ustalenie dla nich cen progu (produkty objęte w WTO specjalną klauzulą ochronną SSG). Ponadto współpracowałam z Economic Research Service USDA (Sekcja Analiz Ekonomicznych Departamentu Rolnictwa Stanów Zjednoczonych) w zakresie zbudowania w IERiGŻ systemu analiz rynkowych na wzór funkcjonującego w USA.

Rozbudowana działalność ekspercka związana z merytorycznym wspieraniem procesów transformacji gospodarki i przygotowaniem Polski do akcesji do UE nie sprzyjały koncentracji na rozwoju naukowym, który mógłby znaleźć odzwierciedlenie w przygotowaniu rozprawy habilitacyjnej.

Problematyka związana z tematem rozprawy habilitacyjnej, tj. konkurencyjnością sektora rolno-spożywczego, w tym ogrodniczego, była głównym przedmiotem badań prowadzonych przeze mnie w latach 2011-2016. Niezbędna i pomocna dla przygotowania rozprawy była bieżąca analiza rynku ogrodniczego w Polsce, UE i świecie prowadzona od czasu uruchomienia przy pomocy Economic Research Service z USDA programu analiz rynkowych.

Za najważniejsze opracowania dotyczące **problematyki konkurencyjności** uznaję w tym okresie następujące opracowania:

1. Nosecka B., Pawlak K., Poczta W., 2011: Wybrane aspekty konkurencyjności rolnictwa. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 7, s. 77, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4)
2. Nosecka B., i in., 2012 (red. naukowa B. Nosecka): Czynniki konkurencyjności sektora rolno-spożywczego we współczesnym świecie. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 54, s. 113, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4)
3. Nosecka B., i in., 2013 (red. naukowy B. Nosecka): Ocena konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej sektora rolno-spożywczego ze szczególnym uwzględnieniem sektora ogrodniczego. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 69, s. 122, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4)

4. Nosecka B., Pawlak K., 2014: Wybrane problemy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego w Polsce i Unii Europejskiej. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 125, s. 122, Warszawa (oświadczenie współautorki w załączniku 4)
5. Nosecka B., Pawlak K., 2015: Czynniki konkurencyjności polskiego rolnictwa na tle Unii Europejskiej [w:] Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-spożywczego w Polsce na tle tendencji światowych (synteza). Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 139, s. 64-90, Warszawa (oświadczenie współautorki w załączniku 4)
6. Nosecka B., Dworak E., Dybowski G., 2016: Czynniki wzrostu gospodarczego i gospodarka oparta na wiedzy w rolnictwie. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 40, s. 121, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4)
7. Nosecka B., 2014: Konkurencyjność zewnętrzna świeżych owoców i warzyw w Polsce. „Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, Tom XVI, Zeszyt 4, s. 213-218
8. Nosecka B.; 2014: Zewnętrzne uwarunkowania wzrostu eksportu owoców, warzyw i ich przetworów w Polsce. „Roczniki Naukowe Ekonomiki Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich”, PAN, SGGW, Tom 101, Zeszyt nr 3, s. 133-145

ad. 1. W opracowaniu „**Wybrane aspekty konkurencyjności rolnictwa**” skupiłam się głównie na ocenie specyfiki rolnictwa i szerzej sektora rolno-spożywczego w badaniu konkurencyjności. Specyfika ta w rolnictwie polega głównie na ograniczonej mobilności zaangażowanych w tym sektorze czynników produkcji, głównie ziemi. Decyduje to o wyłączeniu sektora rolnego z korzyści wynikających z efektywnej realokacji zasobów, co stanowi o istocie konkurowania. Specyfika rolnictwa powoduje, że sektor ten (w tym ogrodnictwo) jest i pozostanie obszarem działań interwencyjnych. Utrzymanie czy poprawa konkurencyjności produktów rolnych i ich przetworów na zagranicznych rynkach zbytu wymaga poprawy efektywności wykorzystania wszystkich czynników produkcji. Zwrócono uwagę na przydatność w analizach konkurencyjności na poziomie mezo, koncepcji struktury diamentu M. Portera. W swej koncepcji Porter wskazuje na jakość czynników produkcji, otoczenie instytucjonalne sektora, strukturę i wzajemne relacje uczestników rynku jako ważnych źródeł konkurencyjności na poziomie mezo. Istotne dla badaczy konkurencyjności jest wskazanie przez Portera na wzajemne oddziaływanie wszystkich czynników składających się na opracowaną przez niego strukturę diamentu. W opracowaniu wskazano też na konieczność odróżniania w badaniach konkurencyjności pozycji konkurencyjnej i procesu konkurowania (dążenie do poprawy poziomu konkurencyjności).

Rozdziały dotyczące oceny potencjału konkurencyjnego polskiego rolnictwa (zasoby czynników produkcji i ich produktywność) oraz konkurencyjności w teoriach ekonomii opracowane zostały przez dr K. Pawlak i prof. dr hab. W. Poczta z Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu.

ad. 2. W monografii „**Czynniki konkurencyjności sektora rolno-spożywczego we współczesnym świecie**” mój udział polegał głównie na analizie pozycji Polski w ocenach prowadzonych przez instytucje międzynarodowe. Z badań prowadzonych przez Komisję Europejską, Bank Światowy, IMD (Institute for Management Development) i WEF (World Economic Forum) wynika, że Polska zajmuje jedno z ostatnich miejsc w UE pod względem poziomu innowacyjności, ale również sprawności funkcjonowania jednostek działających w otoczeniu podmiotów rynku (zmienne prawo gospodarcze, biurokracja). Korzystnie wypada Polska pod względem ogólnego stanu gospodarki (co jest bardzo ważne z punktu widzenia

możliwości wsparcia podmiotów rolnictwa) i przestrzegania praw własności. Jestem również autorką fragmentu monografii dotyczącej oceny jakości siły roboczej w rolnictwie Polski i UE. Z przeprowadzonych badań wynika, że pod względem wykształcenia wyższego polskich rolników dzieli znaczący dystans wobec rolników z krajów Europy Zachodniej. Istnieje ścisłe powiązanie poziomu wykształcenia kierujących gospodarstwami rolnymi z obszarem gospodarstw. Stąd istotne są wszelkie działania zmierzające do poprawy struktury agrarnej, w tym swobodny obrót ziemią, właściwy system rent i emerytur.

Bardzo istotne dla badań konkurencyjności były oceny zasobów ziemi oraz jakości gleb w Polsce wykonane przez prof. dr hab. St. Krasowicza (Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-PIB w Puławach). Oceny te są ważne z punktu widzenia możliwości intensyfikacji produkcji rolniczej w Polsce. W prowadzonych przeze mnie badaniach konkurencyjności wykorzystałam też wnioski wynikające z przygotowanego przez dr K. Pawlak i mgr K. Kitę (Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu) rozdziału dotyczącego zasad wymiany handlowej w ramach multi- i regionalnego handlu produktami rolno-spożywczymi.

ad. 3. W monografii „**Ocena konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej sektora rolno-spożywczego ze szczególnym uwzględnieniem sektora ogrodniczego**” przy współpracy pracowników Zakładu Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ-PIB (mgr A. Bugała i mgr inż. Ł. Zaremba) dokonałam oceny konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej sektora rolno-spożywczego i ogrodniczego na podstawie wybranych mierników. W ocenie konkurencyjności wewnętrznej rolnictwa były to głównie: udział w tworzeniu PKB, udział nakładów na rolnictwo w wydatkach budżetu państwa, poziom produkcji globalnej, wartość produkcji dodanej, nadwyżki operacyjnej, produktywność środków trwałych, wydajność pracy i techniczne jej wyposażenie. W odniesieniu do sektora spożywczego były to przede wszystkim: udział w wartości globalnej i dodanej przetwórstwa przemysłowego, wyniki finansowe przedsiębiorstw, poziom inwestycji. Badania i oceny potwierdziły trwale niższą pozycję ekonomiczną rolnictwa wobec sektorów pozarolniczych. W gospodarstwach ogrodniczych (a właściwie sadowniczych) wyniki ekonomiczne są gorsze niż w pozostałych grupach gospodarstw objętych systemem FADN. Konkurencyjność zewnętrzna produktów rolnych i spożywczych, w tym ogrodniczych, określona została na podstawie: udziału tych produktów w obrotach międzynarodowych, salda obrotów handlu zagranicznego, wskaźnika orientacji eksportowej, penetracji importowej, pokrycia eksportem importu, ujawnionej przewagi komparatywnej i wskaźnika terms of trade. Po akcesji do UE poprawiła się pozycja konkurencyjna na rynku światowym większości produktów ogrodniczych i ich przetworów. Wynikało to jednak głównie z relatywnie niskich cen w polskiej ofercie eksportowej. Poprawa poziomu wskaźników konkurencyjności zewnętrznej ex-post w odniesieniu do produktów ogrodniczych i ich przetworów była po akcesji do UE mniejsza niż w odniesieniu do większości innych produktów rolno-spożywczych. Wynikało to głównie z relatywnie niewielkiej skali instrumentarium konkurowania stosowanego przez uczestników sektora ogrodniczego i jego otoczenie.

Ze względu na istotne znaczenie kosztów i cen w kształtowaniu się pozycji konkurencyjnej produktów ogrodniczych na rynku światowym ocenę konkurencyjności zewnętrznej sektora ogrodniczego uzupełniono o analizę porównawczą kosztów i cen jabłek w Polsce i innych krajach (fragment przygotowany przez dr K. Zmarlickiego i dr P. Brzozowskiego z Instytutu Ogrodnictwa w Skierniewicach). Jabłka dominują (obok zagęszczonego soku jabłkowego i mrożonek) w polskim eksporcie produktów ogrodniczych. Wyniki badań i wnioski z analizy dotyczącej konkurencyjności zewnętrznej produktów sektora ogrodniczego zostały w dużym stopniu wykorzystane w przygotowaniu rozprawy habilitacyjnej.

ad. 4. Bardzo ściśle z tematem rozprawy habilitacyjnej związana jest treść monografii „**Wybrane problemy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego w Polsce i Unii Europejskiej**”. W opracowaniu dokonałam usystematyzowania czynników konkurencyjności sektora rolno-spożywczego i wskaźników konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej. Przedstawiłam też ocenę konkurencyjności tego sektora na podstawie wybranych do analizy mierników. Opracowanie zawiera też analizę potencjału zasobowego rolnictwa w krajach UE i ocenę wpływu procesów liberalizacji światowego handlu rolnego na konkurencyjność branży rolno-spożywczej, w tym ugrupowaniu (dr hab. K. Pawlak). Opracowanie zakończyłam rekomendacjami dla administracji rządowej w zakresie działań prowadzących do poprawy konkurencyjności wewnętrznej i zewnętrznej sektora ogrodniczego. Są to głównie: poprawa jakości kapitału ludzkiego, wzrost nakładów na sferę B+R, priorytetowe traktowanie projektów innowacyjnych oraz dotyczących promocji i wspieranie procesu organizacji pierwotnego rynku rolnego.

ad. 5. Treścią rozdziału pt. „**Czynniki konkurencyjności polskiego rolnictwa na tle UE**” w monografii pt. „Analiza uwarunkowań i wyzwań rozwoju sektora rolno-żywnościowego w Polsce na tle tendencji światowych” jest klasyfikacja czynników konkurencyjności według wybranych kryteriów (twarde, miękkie, kontrolowane, niekontrolowane, wpływające na kształtowanie się cen i jakość produktów), określenie czynników najważniejszych w kształtowaniu konkurencyjności sektora rolnego oraz ocena, na podstawie wybranych mierników, jakości czynników produkcji w rolnictwie. Przedstawiono też zasoby czynników produkcji w rolnictwie i ich relacje w Polsce na tle UE (dr hab. K. Pawlak). Opracowanie stanowi syntezę treści zawartych w wymienionych wcześniej monografiach.

ad. 6. W opracowaniu pt. „**Czynniki wzrostu gospodarczego i gospodarka oparta na wiedzy w rolnictwie**” przedstawiłam rozwiązania w UE dotyczące wprowadzania wiedzy w rolnictwie, ze szczególnym uwzględnieniem systemu wzajemnych powiązań nauki i praktyki. Dużo uwagi poświęciłam idei funkcjonowania w UE tzw. grup operacyjnych łączących we wspólnych działaniach podmioty funkcjonujące w sektorze rolnym i jego otoczeniu. Przedstawiłam też, mogące być przykładem dla Polski, rozwiązania w zakresie współpracy nauki i praktyki w innych krajach UE. Na podstawie wybranych mierników określiłam jakość kapitału ludzkiego w polskim rolnictwie i jakość kadry naukowej w Polsce. Monografia uzupełniona była oceną wyników analizy poziomu opracowanego przez prof. dr hab. E. Dworak (Uniwersytet Łódzki), miernika gospodarki opartej na wiedzy w Polsce i innych krajach UE. Z badań wynika, że wzrost znaczenia osiągnięć naukowo-badawczych w polskim rolnictwie (i ogrodnictwie) i uczynienie tego sektora bardziej konkurencyjnym wymaga: zwiększenia nakładów na sferę B+R, poprawę aktywności placówek naukowo-badawczych i doradztwa rolniczego w przepływie tych osiągnięć do praktyki gospodarczej i wzrost zaangażowania jednostek funkcjonujących w otoczeniu rolnictwa w tworzeniu grup operacyjnych.

ad. 7. W opracowaniu pt. „**Konkurencyjność zewnętrzna świeżych owoców i warzyw w Polsce**” przedstawiłam kształtowanie się wybranych ilościowych wskaźników oceny konkurencyjności eksportowanych z Polski owoców i warzyw świeżych przed i po akcesji Polski do UE. Wyjaśniłam też podstawowe uwarunkowania zmian pozycji konkurencyjnej tych produktów na rynku światowym. Są to głównie uwarunkowania wewnętrzne sprowadzające się do poziomu koncentracji podaży eksportowej, jakości produktów i organizacji handlu zagranicznego. Po akcesji do UE poprawiła się wyraźnie pozycja konkurencyjna na rynku światowym jabłek i pieczarek. Wzrost eksportu i poziomu mierników konkurencyjności w odniesieniu do tych produktów to przede wszystkim skutek bardzo dużego wykorzystania

unijnych środków wsparcia dotyczących wzrostu skali podaży, rozbudowy mocy przechowalniczych (jabłek), dobrej jakości polskich produktów i stosowania nowoczesnych metod produkcji. Nie byłoby to możliwe bez ścisłej współpracy producentów z otoczeniem instytucjonalnym (związki producentów, ośrodki naukowe). Relatywnie niewielkie wykorzystanie unijnych środków wsparcia, słabe funkcjonowanie otoczenia instytucjonalnego producentów jest przyczyną niewielkiego wzrostu eksportu i wskaźników pozycji konkurencyjnej w odniesieniu do większości pozostałych owoców i warzyw deserowych. Przeszkodą we wzroście eksportu nie są rynkowe uwarunkowania zewnętrzne bowiem w większości krajów uczestników rynku światowego ma miejsce stabilizacja lub spadek zbiorów i podaży eksportowej (poza cebulą).

ad. 8. W opracowaniu pt. „**Zewnętrzne uwarunkowania wzrostu eksportu owoców, warzyw i ich przetworów w Polsce**” przedstawiłam sytuację na światowym rynku owoców i warzyw deserowych oraz przetworów owocowych i warzywnych ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji na rynku produktów o największym udziale w krajowej produkcji i eksporcie produktów sektora ogrodniczego. Określiłam tendencje kształtowania się zapotrzebowania w podstawowych rejonach zbytu, tendencje podaży na rynku światowym i poziom cen oferowanych przez głównych konkurentów Polski. Przedstawiłam również system obciążeń celnych w imporcie realizowanym przez kraje odbierające polskie produkty. Światowy rynek owoców i warzyw oraz ich przetworów, tak jak większości innych produktów rolnych i spożywczych, jest rynkiem o przewadze podaży eksportowej nad zapotrzebowaniem w krajach importerach i rosnącej konkurencji na rynkach zbytu krajów o relatywnie niskich kosztach produkcji i cenach eksportowych. Utrzymanie pozycji na rynkach zbytu lub jej zwiększenie, a w konsekwencji utrzymanie tendencji wzrostowej produkcji w krajach eksporterach, w tym w Polsce, wymaga obniżania kosztów produkcji poprzez przede wszystkim wzrost wydajności produkcji i sprawnej organizacji sprzedaży eksportowej. Zależy to od uczestników rynku, ale też aktywności instytucjonalnego otoczenia sektora rolno-spożywczego (w tym ogrodniczego) oraz skali zewnętrznego wsparcia uczestników rynku.

Spośród ponad 300 publikacji (łącznie z rozdziałami w publikacjach) dotyczących analiz rynku ogrodniczego i sytuacji w poszczególnych segmentach tego sektora na uwagę zasługują następujące pozycje:

1. Nosecka B., i in. (red. naukowy B. Nosecka): 50 publikacji zatytułowanych „Rynek owoców i warzyw – stan i perspektywy”. Analizy te wykonywane są w cyklu półrocznym od 1992 r. w IERiGŻ-PIB przy współpracy Agencji Rynku Rolnego i Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (oświadczenia współautorów w załączniku 4)
2. Nosecka B., i in., 2012: Sytuacja na światowym rynku wybranych produktów ogrodniczych i jej wpływ na polski rynek ogrodniczy. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 39, s. 88, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4)
3. Nosecka B., i in., 2014 (red. naukowy B. Nosecka): Sytuacja na światowym rynku wybranych przetworów owocowych i warzywnych. Seria Program Wieloletni IERiGŻ-PIB nr 124, s. 114, Warszawa (oświadczenia współautorów w załączniku 4).

ad. 1. Wszystkie analizy „**Rynek owoców i warzyw – stan i perspektywy**” obejmują: analizę sytuacji na rynku owoców oraz warzyw w UE oraz ocenę sytuacji w Polsce – produkcja, przetwórstwo, handel zagraniczny, ceny i spożycie. Oprócz redakcji tych opracowań jestem autorką i współautorką części dotyczących: przetwórstwa owoców i warzyw, handlu zagranicznego owocami i ich przetworami, oceny sytuacji na rynku owoców i warzyw w UE oraz

reasumpcji. Bardzo długi okres przygotowania analiz (25 lat) pozwolił na skumulowanie wiedzy dotyczącej zasad funkcjonowania rynku ogrodniczego i rządzących nim mechanizmów.

ad. 2. i 3. Treścią opracowań: „Sytuacja na światowym rynku wybranych produktów ogrodnich i jej wpływ na polski rynek ogrodnich” oraz „Sytuacja na światowym rynku wybranych przetworów owocowych i warzywnych” jest analiza sytuacji popytowo-podażowej oraz cen eksportowych i importowych w krajach głównych uczestnikach światowego rynku tych produktów. Analizy rynku światowego poprzedzone były oceną tendencji w produkcji i handlu zagranicznym produktami ogrodnichymi i ich przetworami w Polsce. Oceniano także warunki lokowania objętych analizą produktów na rynkach zbytu (cła i wymogi jakościowe). Analizą objęte były następujące grupy produktów – świeże owoce, świeże warzywa, mrożonki owocowe i warzywno, konserwy i marynaty owocowe i warzywno, suszone owoce i warzywa, przetwory pomidorowe, dżemy. Bardziej szczegółowej analizie poddano produkty dominujące w polskiej produkcji i eksporcie artykułów sektora ogrodnich (jabłka, zagęszczony sok jabłkowy, mrożonki). Sytuacja popytowo-podażowa i cenowa na rynku międzynarodowym wskazuje na bardzo duże szanse zwiększenia udziału dostaw z Polski w światowym eksporcie: warzyw mrożonych, mrożonych malin, suszonych jabłek, keczupu oraz borówek amerykańskich. Mój udział w obu opracowaniach polegał na redakcji naukowej i wydawniczej oraz na opracowaniu rozdziałów dotyczących sytuacji na światowym rynku przetworów owocowych i warzywnych.

7. Wykaz dorobku publikacyjnego

Szczegółowe zestawienie dorobku publikacyjnego znajduje się w załączniku nr 3 do wniosku.

Zestawienie ilościowe dorobku publikacyjnego

Wyszczególnienie	w języku polskim		w języku angielskim		Razem
	autor	współautor	autor	współautor	
Dorobek publikacyjny					
Artykuły w czasopismach naukowych z listy B wykazu MNiSW	80	27	-	-	107
Publikowane materiały konferencyjne	37	14	8	6	65
w tym recenzowane	-	-	3	-	3
Monografie naukowe	1	8	-	-	9
Rozdziały w monografiach naukowych	25	4	-	2	31
Inne publikacje naukowe ¹	12	6	1	-	19
Rozdziały w Analizach Rynkowych IERiGŻ, MRiRW i ARR	214	119	-	-	333
Artykuły w czasopismach popularno-naukowych	108	119	-	1	228
Ekspertyzy dla administracji rządowej, Sejmu, NBP, GUS	122	62	-	-	184
Prace niepublikowane, raporty z badań i materiały szkoleniowe	15	5	-	-	20
Razem	614	364	9	9	996
Redakcja naukowa i prace pod kierunkiem					
Monografie naukowe	2	1	-	-	3
Analizy Rynkowe (kierowanie przygotowaniem i redakcją)	58	-	-	-	58
Razem	60	1	-	-	61

^{1/} są to opracowania wydane w IERiGŻ-PIB, które nie zostały poddane recenzji ze względu na objętość (mniej niż 6 ark. wydawniczych) oraz prace opublikowane w wydawnictwach Instytutu Koniunktur i Cen, Szkoły Głównej Handlowej, umieszczone w Encyklopedii Agrobiznesu, opracowane w publikacjach Funduszu Współpracy Agro-Info i w 1 wydawnictwie zagranicznym

Łącznie z omówionym w punkcie 5 głównym osiągnięciem naukowym jestem autorką lub współautorką 996 pozycji, w tym 169 stanowią prace naukowe (artykuły, recenzowane materiały konferencyjne, rozdziały w monografiach i inne publikacje naukowe), a łącznie z rozdziałami w Analizach Rynkowych wydawanych w IERiGŻ-PIB są to 502 pozycje. Wszystkie Analizy Rynkowe poddawane są recenzji Zespołu Odbioru Analiz Rynkowych. Zespół ten składa się z pracowników IERiGŻ-PIB, Agencji Rynku Rolnego, Głównego Urzędu Statystycznego i Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Pozostałe pozycje (494) to publikacje z konferencji naukowych i publikacje o charakterze popularyzatorskim, raporty z badań oraz ekspertyzy (niepublikowane). Z ogólnej liczby 996 pozycji 63% stanowią prace przygotowane samodzielnie. Wśród prac naukowych (łącznie z rozdziałami w Analizach Rynkowych) udział ten wynosi 67%.

Dorobek publikacyjny obejmuje:

- **107 artykułów w czasopismach naukowych (lista B MNiSW), w tym**
    - 80 artykułów przygotowałam samodzielnie
  - **3 artykuły przygotowane samodzielnie w recenzowanych materiałach konferencyjnych w języku angielskim**
  - **9 monografii naukowych, z tego**
    - 1 w języku polskim (rozprawa habilitacyjna)
    - 8 w języku polskim we współautorstwie
  - **31 rozdziałów w monografiach naukowych**
    - 25 w języku polskim przygotowałam samodzielnie
    - 4 w języku polskim we współautorstwie
    - 2 w języku angielskim we współautorstwie
  - **333 rozdziały w Analizach Rynkowych, z tego**
    - 235 rozdziałów w 50 Analizach Rynek Owoców i Warzyw – Stan i perspektywy – 134 rozdziały przygotowane samodzielnie i 101 we współautorstwie
    - 59 rozdziałów w 8 Analizach Handel Zagraniczny Produktami Rolno-Spożywczymi – Stan i perspektywy – wszystkie przygotowane samodzielnie
    - 21 rozdziałów w 21 Analizach Rynek Drobiu i Jaj – Stan i perspektywy – wszystkie przygotowane samodzielnie
    - 18 rozdziałów w 6 Analizach Rynek Mięsa – Stan i perspektywy – wszystkie przygotowane we współautorstwie .
- Łączna objętość rozdziałów przygotowanych samodzielnie to 650 stron
- **19 innych publikacji naukowych, z tego**
    - 12 w języku polskim przygotowane samodzielnie
    - 6 w języku polskim we współautorstwie
    - 1 w języku angielskim przygotowana samodzielnie
  - **62 opublikowane materiały konferencyjne (nierecenzowanych), z tego**
    - 51 w materiałach z konferencji zorganizowanych w Polsce – 37 opracowania przygotowane samodzielnie i 14 we współautorstwie
    - 11 w materiałach z konferencji zagranicznych – 5 opracowań przygotowanych samodzielnie i 6 we współautorstwie
  - **228 artykułów w czasopismach popularno-naukowych, z tego**
    - 108 w języku polskim przygotowane samodzielnie
    - 119 w języku polskim we współautorstwie
    - 1 w języku niemieckim we współautorstwie

- **184 ekspertyz przygotowanych w języku polskim, w tym**
-122 przygotowane samodzielnie – głównie dla Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, NBP i GUS
- **20 prac niepublikowanych stanowiących wyniki badań oraz będące materiałami szkoleniowymi, w tym**
- 15 prac przygotowanych samodzielnie

Ponadto byłam redaktorem naukowym 2 monografii i współredaktorem naukowym 1 monografii, a także kierowałam przygotowaniem i byłam redaktorem 58 Analiz Rynkowych, w tym 50 Analiz – Rynek Owoców i Warzyw i 8 Analiz Handel Zagraniczny Produktami Rolno-spożywczymi.

W ujęciu wskaźnikowym dorobek naukowo-badawczy w latach 1991-2016 przedstawia się następująco:

- Liczba publikacji naukowych w bazie: Harzing's Publish or Perish – 251, Google Scholar – 219
- Liczba cytowani publikacji naukowych według bazy: Harzing's Publish or Perish – 315, Google Scholar – 216 (154 od 2012 r.)
- Indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy: Harzing's Publish or Perish – 8, Google Scholar – 7 (6 od 2012 r.)

8. Wyróżnienia za działalność naukowo-badawczą

- Odznaczenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej – SREBRNYM KRZYŻEM ZASŁUGI postanowieniem z dnia 20 czerwca 2005 r. za zasługi dla rozwoju rolnictwa Legitymacja Nr 126-2005-21
- Odznaczenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi odznaką honorową ZASŁUŻONY DLA ROLNICTWA z dnia 2 kwietnia 2013 r. Legitymacja Nr 51139

9. Uczestnictwo w projektach badawczych

W wymienionych poniżej projektach badawczych pełniłam funkcję wykonawcy:

- 1994 r. – Udział w realizacji projektu Urugwajska Runda GATT a Układ Europejski. Projekt finansowany przez FAPA ze środków PHARE. Opracowania dotyczące produktów ogrodnich
- 1995 r. – Udział w projekcie pt. Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w latach 1986-1994. Projekt realizowany na zlecenie MRiGŻ w ramach Polsko-Amerykańskiego Programu Badań Ekonomicznych. Dofinansowanie przez Komitet Badań Naukowych PAN
- 1996 r. – Udział w zespole naukowym opracującym hasła do Encyklopedii Agrobiznesu. Redakcja naukowa prof. dr hab. Augustyn Woś
- 2000 r. – Działania interwencyjne na polskim rynku rolno-spożywczym i reżim importowo-eksportowy w Systemy organizacji handlu artykułami rolno-spożywczymi w Unii Europejskiej. Projekt PHARE Nr. PL 9607-01-23
- 2000 r. – Analiza możliwości rozwoju eksportu artykułów rolno-spożywczych na rynki poza UE. Projekt finansowany ze środków PHARE. Koordynator prof. dr hab., M. Kostrzewski. Centrum Naukowo Wdrożeniowe SGGW

- 2001-2013 – Udział w corocznych opracowaniach IERiGŻ-PIB pt. Analiza produkcyjno-ekonomicznej sytuacji rolnictwa i gospodarki żywnościowej. Redakcja naukowa prof. dr hab. A. Woś, a od 2008 r. prof. dr hab. A. Kowalski
- 2002 r. – Mechanizmy handlu zagranicznego UE na rynku owoców, warzyw i ich przetworów. Projekt PL 2000/113/AB08a
- 2003 r. – Wspólna organizacja rynku produktów ogrodnich w UE – materiały opracowane w ramach projektu Phare PL2000/113/AB dotyczącego mechanizmów handlu zagranicznego UE na rynku owoców, warzyw i ich przetworów
- 2010 r. – Branżowy program rozwoju sektora ogrodnich. Projekt finansowany ze środków Funduszu Promocji Owoców i Warzyw (środki gromadzone przez podmioty branży)
- 2011 r. – Platforma Systemu Wspomagania Doboru Opakowań Owoców, Warzyw i Pieczarek. Projekt koordynowany przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Opakowań. Projekt PL-0015. Opracowanie (współautorstwo) – Opakowanie jako czynnik gospodarczego rozwoju regionu i poprawy zasobów naturalnych

10. Wygłoszone referaty na konferencjach, seminariach i sympozjach oraz w trakcie szkoleń

Wyniki pracy naukowej były prezentowane na krajowych i międzynarodowych konferencjach, seminariach oraz na warsztatach szkoleniowych. Szczegółowe informacje o wygłoszonych referatach i prezentacjach oraz o udziale w konferencjach i innych wydarzeniach naukowych bez referatu znajdują się w załączniku nr 3 do wniosku.

Wygłoszone referaty oraz udział bez referatu w wydarzeniach naukowych

Wyszczególnienie	w języku polskim	w języku angielskim	Razem
Wygłoszone referaty			
Na konferencjach zagranicznych i krajowych	91	14	105
Dla uczestników rynku w kraju	173	-	173
Razem	264	14	278
Bez referatu			
Wyszczególnienie	uczestnictwo w kraju	za granicą	
Konferencje, seminaria, szkolenia	4	12	16
Ogółem	268	26	294

W ujęciu szczegółowym dorobek w zakresie prezentacji wyników pracy naukowo-badawczej obejmuje:

- 23 wykłady wygłoszone na konferencjach zagranicznych, w tym 14 w języku angielskim,
- 48 wykładów wygłoszonych na międzynarodowych konferencjach zorganizowanych w Polsce,
- 34 referaty przedstawione na konferencjach zorganizowanych przez uczelnie wyższe i instytuty naukowo-badawcze,
- 173 wykłady i szkolenia przeprowadzone dla uczestników rynku i podmiotów funkcjonujących w otoczeniu sektora ogrodnich. Wykłady przedstawiane były głównie na konferencjach i spotkaniach organizowanych przez: Krajową Unię Producentów Soków, Krajowe Zrzeszenie Przetwórców Owoców i Warzyw, Unię Polskiego Przemysłu Chłodniczego, Krajową Unię Gospodarczą Przemysł Rozlewniczy, Towarzystwo Rozwoju

Sadów Karłowych, Związek Sądowników Rzeczypospolitej Polskiej, ale także firmy prywatne – Fructopol, Agraimpex, Bejo-Zaden. Udział w konferencjach organizowanych przez jednostki reprezentujące przetwórców oraz producentów owoców i warzyw i bezpośrednie kontakty z uczestnikami rynku ogrodnictwa pozwalały na weryfikację przeprowadzanych badań i analiz, a równocześnie wzbogacenie mojego warsztatu badawczego. 52 prezentacje w latach 1993-2003 dotyczyły zasad funkcjonowania podmiotów rynku (przede wszystkim producentów owoców i warzyw) na jednolitym rynku europejskim. Prezentacje prowadzone były w ramach szkoleń organizowanych przez: MRiGŻ, ODR, BGŻ, Izby Rolnicze, ARR, ARiMR, Fundację Spółdzielczości Wiejskiej i Forum Agrolinia.

11. Działalność dydaktyczna i popularyzatorska

W ramach działalności dydaktycznej przeprowadziłam 8 wykładów na uczelniach wyższych, z tego:

- 2 wykłady dla studentów Wydziału Ogrodnictwa SGGW pt. Produkcja owoców w świecie, UE i w Polsce oraz Produkcja warzyw w świecie, UE i w Polsce
- 3 wykłady na studiach podyplomowych na SGH. Temat wykładów: Wspólna organizacja rynku produktów ogrodnictwa w UE
- 1 wykład na studiach podyplomowych w Wyższej Szkole Ekonomiczno-Humanistycznej w Skierniewicach. Temat wykładu: Rynek soków oraz mrożonek owocowych i warzywnych
- 1 wykład na SGGW pt. Wspólna organizacja rynku produktów ogrodnictwa w UE – wykład przeznaczony dla uczestników rynku
- 1 wykład dla studentów Uniwersytetu Rolniczego w Omsku pt. Produkcja i handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi w Polsce (wykład przeprowadzony w języku rosyjskim).

W dorobku mam wykonanie recenzji 26 artykułów naukowych, z tego:

- 17 dla czasopisma „Zeszyty Naukowe SGGW. Problemy Rolnictwa Światowego”
- 5 dla czasopisma „Journal of Agrobusiness and Rural Development”. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
- 1 dla czasopisma „Optimum”. Wydawnictwo Wydziału Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku
- 2 dla czasopisma „Przemysł Fermentacyjny i Owocowo-Warzywny”
- 1 dla czasopisma „Journal of Fruit and Ornamental Plant Research”. Wydawnictwo Instytutu Ogrodnictwa w Skierniewicach (język angielski).

W ramach popularyzacji nauki przygotowałam samodzielnie i we współautorstwie 228 artykułów w czasopismach popularno-naukowych (Farmer, Polish Food, Jagodnik, Hasło Ogrodnictwa, Owoce Warzywa Kwiaty, Biuletyn Informacyjny ARR, Życie Gospodarcze, Agro-Przemysł, Rynek Rolny IERiGŻ).

Udzieliłam 380 wywiadów telewizyjnych, radiowych i prasowych na temat polskiego ogrodnictwa. Z tego:

- 125 stanowiły wywiady telewizyjne (m.in. Telewizja Tydzień, Agrobiznes, Polsat Wydarzenia, Polsat News, Superstacja, TVP I)
- 125 wywiady radiowe (m.in. Radiowa Jedyńka, Sygnały Dnia, Radiowa Trójka, Rozmaitości Rolnicze, Radio dla Ciebie, Redakcja Rolna I Programu PR)

- 130 wywiady prasowe (głównie dla Polskiej Agencji Prasowej ale też Gazety Wyborczej, Pulsu Biznesu, Rzeczpospolitej, Gazety Prawnej, Polityki)

Działalność popularyzatorska to również kilkadziesiąt konsultacji dotyczących sektora ogrodniczego udzielanych: uczestnikom rynku, firmom konsultingowym, delegacjom zagranicznym (w tym z Holandii, Litwy, Francji, Belgii) i studentom – głównie SGGW i SGH.

Popularyzacja wyników badań to także wymiana informacji dotyczących sytuacji rynku owoców i warzyw z:

- Wydziałami Rolnymi Ambasad niektórych krajów – głównie USA, Francji i Holandii
- krajowymi ośrodkami naukowymi. Kontakty, wymiana informacji i wspólne organizowanie spotkań i konferencji dotyczyło głównie: Instytutu Ogrodnictwa w Skierniewicach, Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu i Wydziału Ogrodnictwa SGGW.

12. Współpraca międzynarodowa

W latach dziewięćdziesiątych współpraca międzynarodowa skoncentrowana była przede wszystkim na szeregu kontaktach z przedstawicielami Economic Research Service (ERS) USDA oraz z przedstawicielami Komisji Europejskiej.

Spotkania z przedstawicielami ERS (mające miejsce zarówno w Polsce jak i w USA) dotyczyły metod przygotowywania raportów i analiz rynkowych na wzór opracowywanych przez Economic Research Service. W ramach współpracy z ERS uczestniczyłam w licznych spotkaniach w kraju oraz w 3 dwutygodniowych wyjazdach studyjnych do Waszyngtonu. I tak:

- w 1991 r. były to dwa wyjazdy studyjne. Pierwszy, w którym uczestniczyłam razem z dwoma pracownikami IERiGŻ (dr M. Kisiel i dr L. Goraj) oraz przedstawicielami GUS, Agencji Rynku Rolnego i Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej miał na celu zapoznanie się z opracowaniami przygotowywanymi w ERS. Spotkanie zainicjowało rozpoczęcie współpracy USDA z IERiGŻ, MRiGŻ i ARR. W trakcie drugiego pobytu pracownicy IERiGŻ (B. Nosecka, Z. Smoleński i J. Małkowski) zapoznali się z zasadami przygotowania analiz rynkowych dotyczących mięsa, mleka i zbóż;
- w 1992 r. byłam kierownikiem grupy polskich ekspertów uczestniczących w szkoleniu dotyczącym przygotowywania analiz rynku owoców, warzyw i ich przetworów. W trakcie pobytu w Waszyngtonie przedstawiłam referat dotyczący sytuacji na rynku owoców i warzyw w Polsce;

W 1996 r. wygłosiłam na Konferencji Bałtyckiej w Warszawie referat pt. „Raporty rynkowe – przygotowanie i wykorzystanie”. W 1998 r. prowadziłam razem z mgr W. Łopaciukiem z IERiGŻ szkolenie bułgarskich specjalistów w zakresie przygotowywania raportów rynkowych.

Spotkania i konsultacje z przedstawicielami Komisji Europejskiej związane były z przygotowaniem Polski do unijnego prawodawstwa w zakresie rolnictwa i gospodarki żywnościowej.

W ramach spotkań, konsultacji i szkoleń przygotowujących Polskę do wejścia do UE wraz z grupą ekspertów z IERiGŻ:

- uczestniczyłam w spotkaniu z przedstawicielami DGVI dotyczącym funkcjonowania podstawowych instytucji UE (1997 r., Bruksela),
- uczestniczyłam w Screeningu wielostronnym w obszarze: Rolnictwo, uprawy polowe, owoce i warzywa, przetwórstwo owoców i warzyw (1998 r., Bruksela),

- brałam udział w Screeningu dwustronnym w obszarze Rolnictwo, uprawy polowe, owoce i warzywa, przetwórstwo owoców i warzyw. Prezentowałam stan przygotowania Polski do unijnego prawodawstwa w zakresie sektora ogrodniczego (1998 r., Bruksela),
- uczestniczyłam także z grupą ekspertów z Polski w wyjeździe studyjnym do Francji. Celem wyjazdu było zapoznanie się z systemem płatności do owoców i warzyw w UE (2001 r., Paryż),

W latach 2002-2003 byłam członkiem zespołu Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi ds. przygotowania Polski do unijnego prawodawstwa w zakresie produktów ogrodnich. W ramach pracy tego zespołu uczestniczyłam w wielu spotkaniach z producentami owoców i warzyw. Spotkania te miały na celu przygotowanie producentów do funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim,

W 2007 r. reprezentowałam wszystkie nowe kraje członkowskie UE podczas Przesłuchania w Parlamencie Europejskim, dotyczącego uwag do proponowanej reformy rynku owoców i warzyw (Bruksela). Proponowane przez Polskę zmiany (utrzymanie dopłat dla przetwórstwa pomidorów, wprowadzenie dopłat do owoców miękkich, zwiększenie płatności dla grup producentów w nowych krajach członkowskich) zostały przyjęte i uwzględnione w obowiązujących od 2008 r. rozwiązaniach w zakresie unijnego prawodawstwa dotyczącego sektora ogrodniczego.

Współpraca międzynarodowa obejmowała również:

- udział w 16 Sesji Międzynarodowej Grupy ds. Mięsa FAO w Bolonii (1996 r.), podczas której przedstawiłam sytuację na rynku mięsa w Polsce,
- udział (wraz z I. Szczepaniak z IERiGŻ-PIB) w trójstronnym spotkaniu Międzynarodowej Organizacji Pracy poświęconemu zbadaniu wpływu globalnej sieci żywności na zatrudnienie w sektorze żywności, napojów i tytoniu (2007 r., Genewa),
- udział w charakterze obserwatora w posiedzeniu WTO, dotyczącym zasad wspierania rolnictwa w krajach należących do Światowej Organizacji Handlu (2007 r., Genewa),
- utrzymywanie kontaktów i wymianę informacji z Polską Misją przy ONZ w zakresie wyników negocjacji rolnych w WTO (w latach 2005-2009). Kontakty te były niezbędne w realizacji zadania badawczego w Programie Wieloletnim,
- wzajemną wymianę informacji i publikacji z ZMP Zentrale Preis-und Berichtsstelle GmbH, a także z Wydziałem Rolnym Ambasady Francji i Biurem Rolnym Ambasady USA. Wymiana informacji dotyczy sytuacji na rynku owoców i warzyw,
- uczestnictwo w konferencjach organizowanych i przygotowywanych przez IERiGŻ-PIB oraz instytuty naukowo-badawcze i uczelnie zajmujące się problematyką rolniczą: w Kijowie, Sofii, Budapeszcie, Humaniu (Ukraina), Omsku, Konya (Turcja). Bezpośrednia współpraca z Selcuk University w Konya zaowocowała zorganizowaniem wspólnej z Zakładem Ekonomiki Ogrodnictwa IERiGŻ-PIB konferencji naukowej pt. Sustainable Agricultural and Environment w Warszawie w 2016 r. Byłam członkiem Komitetu Naukowego tej Konferencji,
- przygotowanie ekspertyz dla Komisji Europejskiej, OECD, FAO, Banku Światowego, Komitetu Rolnego ONZ,
- wygłoszenie 71 referatów na konferencjach zagranicznych i międzynarodowych zorganizowanych w Polsce.